

تجزیه و تحلیلی از ماده ۸۸ آئین دادرسی مدنی

قانون اصلاح آئین دادرسی مدنی که از تاریخ ۲۰ دیماه ۱۳۴۹ بمرحله اجرا درآمده تغییرات تازه‌ای در امر دادرسی بوجود آورده و از آنجمله احکام و قرارهای صادر در دعاوی مالی را که بهای خواسته آنها از بیست هزار ریال بیشتر نباشد غیر قابل پژوهش و اگر بهای خواسته بیش از دویست هزار ریال نباشد غیرقابل فرجام شناخته و آرام صادر در پرونده‌هایی که دعاوی مربوطه قبل از اصلاحات مزبور اقامه شده و در جریان رسیدگی بوده از حیث قابل پژوهش و فرجام بودن تابع قانون مجری در زمان صدور رأی قرار داده است.

شك نیست که اصلاحات و تغییرات قانون مزبور بر مبنای این فکر بوده که تا حد امکان از تشریفات زائد کاسته شود و رسیدگی بدعاوی مدنی در جهت احقاق حق مراجعین بدادگستری سهلتر و سریعتر انجام پذیرد ولی باید باین موضوع هم توجه داشت که قانون آئین دادرسی مدنی از قوانین شکلی است که طرز رسیدگی بدعاوی و ترتیب دادرسی را برای قطع و فصل اختلافات مدنی معین مینماید و در اجرای این قانون، رعایت بعضی از تشریفات برای تشخیص حق از باطل و احراز واقعیت امر ضروری و لازم است و حذف تشریفات نباید بآن درجه باشد که در رسیدگی بدعاوی مدنی، اصول و قواعدی که مؤثر در تشخیص حق و درک واقعیت امر میباشد از نظر دور بماند، بعلاوه سیر دعوی در مراحل ماهوی تا دیوانکشور که مرحله نهائی است با تشریفات رسیدگی که در هر یک از مراحل برای کشف حقیقت از آنها استفاده میشود تفاوت کلی دارد و مراحل رسیدگی بدعوی را نمیتوان از امور تشریفات محسوب داشت. یکی از مواد قانون آئین دادرسی مدنی که در سال ۱۳۴۹ اصلاح گردیده ماده ۸۸ میباشد که موضوع آن تعیین بهای خواسته و اختلاف طرفین دعوی در این مورد و بالاخره حدود دخالت دادگاه و اثرات آن در جریان دعوی است.

موضوع خواسته بطور کلی یکی از ارکان اساسی در هر دعوی مدنی میباشد و اهمیت خواسته دعوی تا آندرجه است که صلاحیت دادگاه و هزینه دادرسی و خسارات متداعیین و دلایلی که در اثبات دعوی اثر قطعی دارد و بالاخره نحوه دادرسی و سیر

دعوی تا مرحله نهائی و مسائلی از این جمله باعتبار خواسته دعوی معین میشود. بحث درباره هر يك از این مسائل فرصت و مجال کافی لازم دارد و آنچه که در این مختصر مورد بررسی قرار میگیرد ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی است که اجرای آن در سرنوشت پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارهای صادر در دعاوی مالی اثر قطعی دارد و از این نقطه نظر مورد تجزیه و تحلیل واقع میشود. در دعاوی مالی اگر خواسته پول رایج کشور نباشد خواهان باید خواسته را ارزیابی کند و بهای خواسته که از طرف خواهان تعیین میگردد ملاک صلاحیت دادگاه و پرداخت هزینه دادرسی و غیره است اما اگر خوانده باین ارزیابی اعتراض نماید و اختلاف حاصل شود دادگاه در حدود ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی باختلاف در بهای خواسته رسیدگی و میزان آنرا معین میکند. ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی از سال ۱۳۱۸ بعد در چند نوبت اصلاح شده و چون بررسی اصلاحات و تغییرات مزبور مؤثر در این بحث بنظر میرسد اجمالا بآنها اشاره میشود.

ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ بخواننده حق داده بود که اگر بهای خواسته را بمیزانی که خواهان معین نموده صحیح نداند بمیزانی که خود تشخیص میدهد معین کند و دادگاه حدوسط تعیین شده از طرف متداعیین را بعنوان بهای خواسته تعیین نماید و چنانچه اختلاف طرفین در مورد بهای خواسته فاحش یعنی از خمس کمترین بهای تعیین شده بیشتر باشد دادگاه بوسیله کارشناس بهای واقعی را تشخیص دهد.

در سالهای ۱۳۳۱ و ۱۳۳۴ که در قانون آئین دادرسی مدنی اصلاحاتی بعمل آمد ماده ۸۸ باینصورت اصلاح شد که اگر بین اصحاب دعوی در بهای خواسته اختلاف شود و رسیدگی باین اختلاف در صلاحیت دادگاه مؤثر باشد دادگاه بترتیب مقرر در ماده مزبور برای تعیین بهای خواسته اقدام نماید و چنانچه در اثر تعیین بهای خواسته، دادگاه صلاحیت رسیدگی نداشته باشد پرونده را بمرجع صلاحیت دار ارسال دارد و تصمیم دادگاه در تعیین بهای خواسته قطعی است.

در سال ۱۳۴۹ اصلاحات دیگری در قانون آئین دادرسی مدنی بعمل آمد و ماده ۸۸ باینصورت اصلاح شده که اگر بین خواهان و خوانده در تعیین بهای خواسته اختلاف شود و این اختلاف در تشخیص صلاحیت دادگاه یا در قابل پژوهش و فرجام بودن حکم مؤثر باشد دادگاه برای تعیین بهای خواسته اقدام مینماید.

از مقایسه اجمالی تغییراتی که در ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی داده شده معلوم میشود که ماده ۸۸ قانون مصوب ۱۳۱۸ دادگاه را ملزم نموده بود که بطور کلی باختلاف در بهای خواسته رسیدگی نماید ولی اصلاحات سنوات ۳۱ و ۳۴ رسیدگی دادگاه را مشروط باین امر نمود که اختلاف در بهای خواسته در صلاحیت دادگاه اثر داشته باشد و مفهوم مخالف ماده مزبور این بود که اگر اختلاف در بهای خواسته در صلاحیت دادگاه اثری نداشته باشد رسیدگی بآن ضرورت نخواهد داشت اما اصلاحات سال ۱۳۴۹ ماده ۸۸ را بصورت تازه دیگری درآورده و رسیدگی دادگاه در تعیین بهای

خواسته شامل موردی هم شده که تعیین بهای خواسته از حیث قابل پژوهش یا فرجام بودن حکم نیز مؤثر باشد.

از طرف دیگر بند ب ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۴۹ آراء صادر از محاکم را از حیث قابل اعتراض و پژوهش و فرجام بودن تابع قانون مجری در زمان صدور حکم دانسته و در حال حاضر پرونده‌هایی در دادگاههای دادگستری جریان دارد که دعاوی مربوطه قبل از اصلاحات سال ۱۳۴۹ اقامه گردیده و خواهان با توجه بماده ۸۸ قانون مجری در زمان اقامه دعوی از آنجهت که تعیین بهای خواسته صرفاً از نظر صلاحیت دادگاه و هزینه دادرسی تأثیر داشته بهای خواسته را خیلی کمتر از قیمت واقعی معین کرده و با اینکه خواننده ببهای خواسته اعتراضی داشته دادگاه از آن لحاظ که رسیدگی باعث مزبور در امر صلاحیت دادگاه اثری نخواهد داشت باین اعتراض رسیدگی نکرده و اینک که در زمان اجرای قانون اصلاحی مصوب ۴۹ - احکام و قرارهایی در این نوع دعاوی صادر میشود بحث راجع بقابل پژوهش یا فرجام بودن احکام و قرارهای مزبور مطرح میگردد و این مسئله عنوان میشود که آیا میتوان این نوع احکام و قرارها را باستناد قانون اصلاحی که مؤخر از طرح دعوی تصویب گردیده قابل پژوهش یا فرجام ندانست یا اینکه مقررات اصلاحی مزبور و بند ب ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی که شرح آن بیان شد در باره این احکام و قرارها نفوذی ندارد.

موارد زیر بروشن شدن مطلب کمک میکند:

۱- ماده ۸۶ قانون آئین دادرسی مدنی بهای خواسته را که در دادخواست معین میگردد ناظر بصلاحیت دادگاه و هزینه دادرسی دانسته باین معنی که خواهان با تعیین بهای خواسته اعلام میدارد که رسیدگی بدعوی در صلاحیت دادگاه بخش یا دادگاه شهرستان است و هزینه دادرسی را هم بمانند بهای خواسته تأدیه مینماید بدون اینکه موضوع قابل پژوهش یا فرجام بودن حکم و قرار صادر از دادگاه مطرح باشد یا در این مورد منع قانونی جز آنچه که در قانون مقرر بوده وجود داشته باشد.

۲- بند ۴ ماده ۸۷ قانون آئین دادرسی مدنی بهای خواسته را عبارت از مبلغی دانسته که خواهان در دادخواست معین کرده و خواننده در اولین لایحه خود در دادرسی عادی و یا در اولین جلسه دادرسی اختصاری آنرا تکذیب نکرده است بدیهی است که اگر خواننده ببهای خواسته اعتراضی داشته باشد و دادگاه بآن رسیدگی ننماید بهای تعیین شده از طرف خواهان قطعیت نخواهد داشت.

۳- ماده ۸۸ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۳۴ - وکالت دادگاه را در تعیین بهای خواسته منحصر بموردی نموده بود که در صلاحیت دادگاه اثر نماید وعدم دخالت دادگاه از آنجهت که رسیدگی باختلاف در بهای خواسته اثری در امر صلاحیت ندارد بهای خواسته را بصورت غیر قطعی باقی گذارده است.

۴- بند الف ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۴۹ مقرر داشته که رسیدگی بدعاوی که قبل از تاریخ اجرای این قانون اقامه شده بترتیب مقرر در قانون

مزبور ادامه می‌یابد و مقصود از این ماده بیان ترتیب رسیدگی میباشد که شامل نحوه دادرسی برای درك واقعیست.

۵- ماده ۱۱ آیین‌نامه اصلاحی قانون وکالت مصوب ۱۳۴۱ در مورد دعاوی که خواسته آن از طرف خواهان تقویم میشود تعیین الوکاله و خسارت را بنسبت ارزش واقعی خواسته با جلب نظر کارشناس پیش‌بینی نموده و بهای خواسته را که از طرف خواهان تعیین گردد ملاک رسیدگی باین امر ندانسته است.

از مجموع مواردی که بآنها اشاره شد این نتیجه حاصل میشود که:

اولا - در تاریخی که دعوی اقامه شده برای پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از حکم و قرار شرایط و موانعی جز آنچه که قانون مجری در زمان اقامه دعوی مقرر داشت موجود نبوده و طرفین دعوی از این حیث حق ثابت‌ای برای امکان پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارهای دادگاه کسب نموده‌اند و بند الف ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۴۹ هم که ادامه رسیدگی بدعاوی سابق را بترتیب مقرر در قانون مزبور لازم دانسته شامل ترتیب رسیدگی میباشد مثل ترتیب رسیدگی بدلائل و اعتبار سند و کارشناسی و امثال آن و نمیتواند مخل بحقوق ثابت اصحاب دعوی باشد و راه پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارها را برای آنان مسدود نماید.

ثانیا - در دعاوی که قبل از سال ۴۹ اقامه شده و بهای خواسته مورد اختلاف بوده - دادگاه از آنجهت که اختلاف در بهای خواسته در امر صلاحیت اثری نداشته باستناد ماده ۸۸ قانون سابق تعیین بهای خواسته را لازم ندانسته و در واقع بهای خواسته بصورت غیر قطعی باقی مانده و خواسته غیر قطعی نمیتواند مجوز منع پژوهشخواهی یا فرجامخواهی محکوم‌علیه باشد و یا در امر رسیدگی پژوهشی و فرجامی ملاک نظر قرار گیرد.

بنابراین بند ب ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۴۹ را فقط میتوان شامل سه نوع از دعاوی مالی دانست.

۱- دعوائی که خواسته آن پول رایج کشور باشد. در این نوع دعوی چون مبلغ خواسته بریال معین میگردد و مشخص است از این جهت مبلغ خواسته ملاک و مبنای پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارها خواهد بود.

۲- دعوی مالی که خواسته آن قابل تقویم بپول رایج کشور بوده و بین خواهان خوانده راجع ببهای خواسته اختلاف نشده باشد - در این فرض تراضی ضمنی خواهان و خوانده در مورد میزان بهای خواسته بمنزله تسلیم آنان بمقررات آئین دادرسی مدنی از حیث قابل پژوهش یا فرجام بودن حکم و قرار تلقی میشود.

۳- دعوی مالی که خواسته آن قابل تقویم بوده و راجع ببهای خواسته اختلاف شده و دادگاه بموضوع اختلاف رسیدگی نموده و بهای خواسته را تعیین کرده باشد در این حالت هم بهای خواسته که از طرف دادگاه معین گردیده قطعیت داشته و مبنای پژوهشخواهی یا فرجامخواهی قرار میگیرد.

اما در مورد احکام و قرارهای صادر در دعاوی مالی که قبل از اصلاحات آئین

دادرسی مدنی مصوب ۱۳۴۹ اقامه شده و در بهای خواسته اختلاف بوده ولی دادگاه از آنجهت که اختلاف در بهای خواسته اثری در صلاحیت دادگاه نداشته باین اختلاف رسیدگی نکرده است مجوزی برای رد دادخواست پژوهشی یا فرجامی بر مبنای خواسته غیرقطعی وجود ندارد و بند ب ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۴۹ یا ماده ۸۸ اصلاحی اخیر نمیتواند مجوز رد دادخواست پژوهشی یا فرجامی تلقی شود چه در این نوع دعاوی - ماده ۸۸ اصلاحی اعمال و اجرا نگردیده و بهای خواسته که مورد اعتراض بوده تعیین نشده و قطعیت نیافته است.

در چنین موردی برای جلوگیری از تضییع حق اصحاب دعوی، دادگاهها میتوانند همانطور که طبق ماده ۱۱ اصلاحی آئین نامه قانون وکالت، نظریه کارشناس را برای تعیین ارزش واقعی خواسته جلب مینمایند باستناد ماده ۸۸ اصلاحی اخیراً تصویب بهای خواسته را که مورد اختلاف طرفین بوده و در زمان اجرای ماده ۸۸ قانون سابق مورد رسیدگی قرار نگرفته معین نمایند تا اساس و مبنای پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارهای صادر از دادگاه قرار گیرد و حقی تنویت نشود.

راجع به بند ب از ماده الحاقی بقانون آئین دادرسی مدنی که خالی از نقص نیست پیشنهادات اصلاحی بوزارت دادگستری داده شده تا احکام و قرارهای صادر در دعاوی که قبل از قانون مصوب ۱۳۴۹ اقامه گردیده از حیث قابل پژوهشی و فرجام بودن تابع قانون مجری در زمان اقامه دعوی باشد و مطالباتی هم در این زمینه انجام شده و چنانچه قانونی در این مورد بتصویب برسد از تضییع حق مسلم اصحاب دعوی در پرونده‌هایی که نمونه آن بیان شد جلوگیری بعمل خواهد آمد.

در مورد منع پژوهشخواهی یا فرجامخواهی از احکام و قرارهای صادر در دعاوی مالی که خواسته دعوی یا بهای خواسته از بیست هزار ریال و دویست هزار ریال بیشتر نباشد ایرادات و انتقاداتی بقانون اصلاح آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۴۹ شده است که از هر حیث قابل توجه و حائز اهمیت میباشد و بحث راجع بانرا بوقت دیگری موکول مینماید.

رتال جامع علوم انسانی